

ΗΛΙΑΣ ΣΤΑΒΕΡΗΣ

ΓΛΑΡΟΦΩΛΙΑ

*Ποτέ να μη σου δώσει ο Θεός
όσα μπορείς ν' αντέξεις...*

Μακρονήσι 1948-1949

φιλίστωρ

Ελλάδα του 1947-1950. Χιλιάδες αγωνιστές του ΕΑΜ, του ΕΛΑΣ, της ΕΠΟΝ, κομμουνιστές, αριστεροί και προοδευτικοί πολίτες, άντρες, γυναίκες και νέοι, σύρθηκαν στα κολαστήρια του Μακρονησιού. Πόνεσαν και ματώναν υπερασπιζόμενοι αδιάλλακτα τις ιδέες και τα οράματά τους, την τιμή και την αξιοπρέπειά τους, την αγωνιστική τους ιστορία.

Η πίστη στα ιδανικά τους χαλύβδωνε τη θέληση και την αντοχή τους απέναντι στις ανείπωτες δοκιμασίες, τους όπλιζε με θάρρος και δύναμη, ώστε να μπορούν να αντικρίζουν όρθιοι τους βασανιστές και με ανοικτά τα μάτια το θάνατο, αν έφταναν στο ραντεβού του.

Μέσα σε κείνη την άνιση και αδυσώπητη μάχη με τη βία και το θάνατο, τους εμπύχωνε το δίκιο του αγώνα τους. Τους ενέπνεε το όραμα μιας Ελλάδας της λευτεριάς και της δημοκρατίας. Τους οδηγούσαν οι ιδέες του σοσιαλισμού και ενός κόσμου με δικαιοσύνη και ειρήνη.

ΦΗ2/3

Α.Σ.Κ.Ι. από εισαγωγή 13576

Τὸν αἰετιῶς σὺντροφεὺς καὶ φίλος

Φίλιππος Μιλιού.

με ἀγάπην καὶ φιλία

Φίλιππος

24.8.2001.

Γλαροφωλιά

ΜΑΚΡΟΝΗΣΙ 1948-1949

Γλαροφωλιά

ΜΑΚΡΟΝΗΣΙ 1948-1949

ΗΛΙΑΣ ΣΤΑΒΕΡΗΣ

Γλαροφωλιά

ΜΑΚΡΟΝΗΣΙ 1948-1949

φιλίστωρ

ΗΛΙΑΣ ΣΤΑΒΕΡΗΣ:
Γλαροφαλιά. Μακρονήσι 1948-1949

Copyright © 2001 Ηλίας Στάβερης
Copyright © 2001 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΙΛΙΣΤΩΡ

Σκίτσο εξωφύλλου: Ελένη Τσακμάκη
Μορφολογία: Κυριάκος Αθανασιάδης
Στοιχειοθεσία - Σελιδοποίηση: ΠΟΛΙΤΥΠΟ (τηλ. 38 26 558)
Εκτύπωση: Άγγελος Ελεύθερος
Βιβλιοδεσία: Γιάννης Δρέσος & Σία

166 σσ. (13,2x20,5 εκ.)

ISBN 960-369-057-0

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΙΛΙΣΤΩΡ - ΜΠΑΜΠΗΣ ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ
Θεμιστοκλέους 31, 106 77 Αθήνα,
τηλ.: 38 18 457, fax: 38 19 167

Απαγορεύεται κάθε μορφής αναπαραγωγή μέρους ή όλου
του παρόντος κειμένου, χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

Αφιερώνεται
στα τέσσερα διαλεκτά παιδιά
της ΕΠΟΝ που εκτελέστηκαν
στο Γουδί στις 9 του Μάρτη 1949:
Πολυγένους Γεωργία
Ρέππα Μαρία
Καμουτσή Δημήτρη
Τσούτη Δημήτρη

Περιεχόμενα

Ποιοι και γιατί μαρτύρησαν στο Μακρονήσι	11
Φυλακές Βούρλων	22
Με την ΕΦΗ για το Νησί της Ελένης	28
Όταν η φαντασία χλομιάζει μπροστά στα γεγονότα!	33
Το ξεσκαρτάρισμα	39
Η δοκιμασία συνεχίζεται	47
«Φύλακες, γρηγορείτε!...»	57
Ο θεός; Κι αυτός αλφαμίτης...	62
Η επόμενη μέρα...	65
Όσα δε γνωρίζαμε για τη Σ.Φ.Α.	74
Γλαροφωλιά	81
Γυμνός στα χέρια των «λύκων»	96
Στα δίχτυα της καταιγίδας	110
Η κτηνωδία... διασκεδάσει	114
Από τη Σκύλα στη Χάρυβδη!	121
Παρένθεση	127
Μια νέα δίκη στον ορίζοντα	132
Ό,τι γράφει δεν ξεγράφει	136
Θεέ, μη δίνεις όσα μπορούμε ν' αντέξουμε	141
Αν έχεις τύχη διάβαινε	153

Με την ΕΦΗ για το Νησί της Ελένης

ΚΑΘΩΣ ΒΓΑΙΝΟΥΜΕ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ, ΑΝΤΙΚΡΙΖΟΥΜΕ ΤΑ ΤΖΕΪΜΣ, τα φορηγά που θα μας πάνε στο λιμάνι, και τους καινούριους φύλακές μας, τους χωροφύλακες, που σπεύδουν να μας περάσουν τις χειροπέδες, φωνάζοντας συνεχώς «γρήγορα, και γρήγορα!...» Προτού καλά καλά προλάβουμε να πάρουμε μια ανάσα έξω από τους τοίχους της φυλακής, έχουμε κιόλας ξεκινήσει...

Ακόμη και δεμένοι όπως είμαστε χέρι χέρι, δύο δύο, ακόμη και με τη σιγουριά πως πάμε στο Μακρονήσι –κι ως το φυλάνε οι φρουροί μας σαν επτασφράγιστο μυστικό– νιώθουμε όμορφα, καθώς, ύστερα από πολλούς μήνες, βρισκόμαστε έστω για λίγο πρόσωπο με πρόσωπο με αυτό που λέμε ελεύθερη ζωή.

Τα μάτια άνοιξαν διάπλατα για να προλάβουν να χωρέσουν και να χαρούν, έστω και φευγαλέα, όσα οι τοίχοι της φυλακής απαγόρευαν μήνες και μήνες: να χαρούν τη Δραπετσώνα, τους ανθρώπους που πάνε κι έρχονται χωρίς χει-

ροπέδες και συνοδούς χωροφύλακες, τα αυτοκίνητα, τα μαγαζιά, τα καράβια στο λιμάνι, που μας φαίνονται όλα τόσο όμορφα.

Και να που, μέσα σε λίγα λεπτά, η νοσταλγία για την ελευθερία ξύπνησε μέσα μας δυνατή. Και η μελαγχολία, σαν δίδυμη αδερφή της, έρχεται από κοντά να χρωματίσει τα συναισθήματα τούτης της ώρας.

Από τα Τζέιμς, και πάντα δεμένοι δύο δύο, μας περνάνε γρήγορα γρήγορα στην ΕΦΗ, στο πλοίο που περιμένει αγκυροβολημένο μπροστά μας.

Μας σπρώχνουν υποχρεωτικά σε μια γωνιά του καταστρώματος, μπαίνουνε γύρω γύρω οι σκοπιές, κι εμείς, κάτω από την άγρυπνη παρακολούθηση των χωροφυλάκων, μπορούμε... «ελεύθερα» να τρώμε με τα μάτια τα πάντα γύρω. Ευτυχώς που τα μάτια δεν τα πιάνουν οι απαγορεύσεις.

Πρώτη μας φροντίδα, μόλις βολευτήκαμε στη θέση μας, ήταν να γνωρίσουμε την ΕΦΗ. Απ' όσα παίρνει το μάτι μας, αφού κάθε μετακίνηση απαγορεύεται, διαπιστώνουμε πως η ΕΦΗ είναι ένα μικρό, γερασμένο καράβι, που ο χρόνος και το κύμα έχουν σκάψει βαθιά και στραπατσάρει ανεπανόρθωτα τα χαρακτηριστικά του.

Με κάποια διάθεση καλαμποριού, το βαφτίσαμε σκυλοπνίχτη. Ωστόσο, τα καταφέρνει καλά στα γνώριμα νερά του Σαρωνικού και του Ευβοϊκού.

Στην πραγματικότητα η ΕΦΗ θα 'πρεπε από καιρό να 'χει αποτραβηχτεί από την «ενεργό υπηρεσία» και να 'χει πάρει σύνταξη. Μα τη διατηρούσαν για να μεταφέρει τους ανυπότακτους πολίτες στα Ξερονήσια: Γιούρα, Μακρονήσι, Ικαρία κι αλλού. Έτσι, όμως, κέρδισε επάξια και τη θέση της στην Ιστορία!...

Ξέχασα να πω πως, ανάμεσα στο φορηγά και στο κατάστρωμα της ΕΦΗΣ, αποσπάσαμε «ντε φάκτο» και το μυστικό που τόσο αγωνιούσαμε να μάθουμε. Δηλαδή, πού μας

πάνε. Το αποκάλυψε αυθόρμητα ένας από το πλήρωμα του καραβιού, στη σκάλα, όταν κάποιος τον ρώτησε:

- Πατριώτη, για πού πάει το καράβι;
- Για Μακρονήσι, παιδιά! Δε σας το 'παν οι μπάτσοι;

Καλό κουράγιο!...

Μοναδικοί επιβάτες στο πλοίο οι εκατόν είκοσι πέντε κρατούμενοι. Και, φυσικά, οι χωροφύλακες και το πλήρωμα. Δηλαδή όλοι άντρες. Πράγμα που δεν το άντεξε ο Βελούδιος και ξέσπασε:

- Ρε παιδιά, για δείτε. Ούτε θηλυκιά γάτα δεν υπάρχει στο καράβι!...

Όλη η συντροφιά έσκασε στα γέλια.

Και μόνο το όνομα του πλοίου, ΕΦΗ, που το είδαμε γραμμένο ψηλά στην καμπίνα του καπετάνιου, θύμιζε ότι υπάρχουνε στον κόσμο και τα θηλυκά.

Από το ύψος, λοιπόν, του καταστρώματος και όσο κρατάει το ταξίδι, εκτός από τα καλαμπούρια, δε μας μένει παρά να παρακολουθούμε αχόρταγα τις αμέτρητες ζωγραφιές που σχηματίζουν όσα βλέπουμε γύρω μας. Περνάμε σιγά σιγά τα όμορφα ακρογιάλια της Αττικής: Βούλα, Καβούρι, Βουλιαγμένη, Βάρκιζα, με τα όμορφα λιμανάκια τους. Και μετά οι Καβοκολόνες και οι βράχοι του Σουνίου που μας θυμίζουν το μύθο του Αιγαία...

Χαιρόμαστε όλων των ειδών τα πλεούμενα, που αυλακώνουν το Σαρωνικό. Τον ήλιο, που δε λέει να σταματήσει να χαϊδεύει με τα φιλά του τη θάλασσα. Με δυο λόγια, χαιρόμαστε με όλες μας τις αισθήσεις αυτή την υπέροχη μέρα του Νοέμβρη, που, για ειρωνεία της τύχης διάλεξαν οι δεσμοφύλακές μας να μας πάνε στην... κόλαση!

Πράγματι, πώς θα μπορούσε να νιώθει διαφορετικά ένας φυλακισμένος, όταν ξαφνικά στο τούνελ της φυλακής ανοίγει για λίγο ένα παράθυρο κι αντικρίζει τις ομορφιές τους κόσμου; Παρ' όλ' αυτά, ακούσι οι ταξιδιώτες εμείς,

αιχμάλωτοι με άδειους γυλιούς, παρακολουθούμε την πορεία του καραβιού χωρίς όνειρα! Με τα μάτια της ψυχής, του νου και της καρδιάς στραμμένα στο παρόν, όχι στο αύριο. Στο σήμερα! Στο τι θα συναντήσουμε καθώς θα αποχαιρετούμε την ΕΦΗ. Κι αυτή η έγνοια, πιο δυνατή από όσα βλέπουμε γύρω μας, μας προσγειώνει οδυνηρά στη σκληρή πραγματικότητα.

Μόλις η ΕΦΗ πέρασε το Σούνιο, αντικρίσαμε καθαρά πια τη σιλουέτα του Μακρονησιού. Κι εδώ η μαγεία τελειώνει. Μπροστά μας ακριβώς η μια του άκρη, η νότια, ενώ η άλλη, η βόρεια, χάνεται στο βάθος του Ευβοϊκού.

Πρώτη μας εντύπωση: ένας γυμνός κι ανεμοδαρμένος ξερότοπος.

Εντύπωση που δεν άλλαξε, μα αντίθετα έγινε πιο δυνατή, όταν πατήσαμε τα χώματά του. Πίσω απ' αυτή την οπτική εικόνα, όλα τ' άλλα, τωρινά και μελλούμενα, παραμένουν άγνωστα και απρόσιτα και στην πιο τολμηρή φαντασία.

Όσο πλησιάζουμε στο νησί, η ΕΦΗ λες και καταπίνει πιο γρήγορα την απόσταση που μας χωρίζει από τη στεριά. Οι σκηνές στις πλαγιές μπροστά μας διακρίνονται πια καθαρά. Και μόνο οι γρίφοι, επίμονοι, ατέλειωτοι και αναπάντητοι, εξακολουθούν διαρκώς να βασανίζουν τις σκέψεις και να τροφοδοτούν τις κουβέντες μας, ακόμη και λίγα μέτρα μακριά από την παραλία.

«Τι διάβολο να είναι αυτό το νησί-κάτεργο που μας πάνε; Είναι φυλακή σαν αυτή που ξέρουμε για καταναγκαστικά έργα;»

«Ποιοι να κάνουνε κουμάντο εδώ; Φύλακες ή καραβανάδες;»

«Και από ξύλο τι γίνεται;»

«Επισκεπτήριο επιτρέπεται; Και αλληλογραφία;»

«Πόσο μπορεί να βαστάξει τούτη η καινούρια περιπέτεια;»

Ερωτήματα ατέλειωτα, που λέγονται φωναχτά, αλλά που μένουν χωρίς απάντηση.

Φτάσαμε! Αυτή την κρίσιμη στιγμή βρήκε ο Σπύρος για καλαμπούρι.

— Ρε μάγκες, πώς την πάθαμε! Σαν τους νέους της αρχαίας Αθήνας μοιάζουμε, που τους στέλνανε στην Κρήτη για να τους φάει ο Μινώταυρος!... Ψάξτε για την Αριάδνη!...

Γελάμε του καλού καιρού. Κι αυτό το γέλιο, που δε μας άφησε ποτέ, και στις πιο τραγικές ώρες, αποδείχτηκε ο πιο καλός σύμβουλος για να βγούμε σώοι από το σύγχρονο λαβύρινθο του Μακρονησιού...

Όταν η φαντασία χλομιάζει
μπροστά στα γεγονότα!...

ΕΝΑ ΠΡΑΓΜΑ ΠΟΥ ΔΕ ΜΑΣ ΠΕΡΑΣΕ ΑΠΟ ΤΟ ΝΟΥ, ΜΕΧΡΙ ΤΟ τέλος του ταξιδιού, ήτανε πως μας περίμενε μια... υποδοχή κανιβαλικού κυριολεκτικά τύπου. Κι όμως έτσι έγινε.

Καθώς η ΕΦΗ με χαμηλωμένη ταχύτητα προχωρούσε προς το λιμανάκι, διακρίναμε ένα μικροσκοπικό μουράγιο, που ασφαλώς θα χρησίμευε για να πλευρίζουν τα πλοία. Και κει που νομίσαμε πως φτάσαμε ομαλά στον προορισμό μας, ήρθαν τα πάνω κάτω!

Η ΕΦΗ σταμάτησε ξαφνικά μακριά από το μουράγιο. Γιατί άραγε;

Πριν προλάβουμε να το καλοσκεφτούμε, να βρούμε κάποια λογική εξήγηση, νέα έκπληξη μας περίμενε: οι ναυτικοί κατέβασαν τις βάρκες στη θάλασσα!

«Φαίνεται πως θα είναι ρηγά τα νερά, σκεφτήκαμε, γι' αυτό και κατεβάζουν τις βάρκες.»

Αυτή ήταν η πιο πρόχειρη και συνάμα η πιο αληθοφανής ερμηνεία, που μας καθησύχαζε...

Σε λίγο οι χωροφύλακες μας βγάζουν τις χειροπέδες και διατάζουν να μπούμε στις βάρκες, δέκα δέκα, γιατί δε χωράνε παραπάνω.

Στην πρώτη βάρκα βρέθηκα μαζί με τον Μ. Σταυρίδη, Δ. Κουράκο, Β. Πάλλη, Δ. Δεσποτίδη, Θ. Μαύρη και άλλους.

Ήτανε μια στιγμή, που δεν μπορούσαμε τίποτε να προβλέψουμε ή να υποψιαστούμε για τη συνέχεια, και το μόνο που μας απασχολούσε ήταν ότι, εμείς δε θα πάμε στο δεξιό κλωβό!

Τι ακριβώς ήταν ο δεξιός κλωβός δεν το ξέραμε. Μας είχαν όμως πει ότι στο δεξιό κλωβό κρατούνται οι ανανήψαντες. Γι' αυτό κι εμείς θα επιμέναμε να μας πάνε στον αριστερό κλωβό. Δηλαδή με τους... αμετανόητους.

Με το ξεκίνημα της βάρκας, η πρώτη έκπληξη γίνεται κατάπληξη: η βάρκα δεν πηγαίνει προς το λιμανάκι. Η πλώρη της είναι στραμμένη προς τους βράχους...

Αυτό πια είναι ένα καινούριο μυστήριο, που αδυνατούμε να εξηγήσουμε... Προσέχουμε καλύτερα. Στη βραχώδη παραλία, μια ομάδα από καμιά εικοσαριά φαντάρους –για φαντάρους τους περάσαμε, αφού τους αφαμίτες δεν τους γνωρίζαμε ακόμη– είναι ακροβολισμένοι με πιστόλια και με ρόπαλα στα χέρια. Μιλάμε για ρόπαλα πραγματικά, όμοια με αυτό που ο Ηρακλής σκότωσε το λιοντάρι στον Κιθαίωνα!...

Οι «φαντάρου» λοιπόν, μας περιμένουν... Στο μεταξύ, από τα γνώριμα πρόσωπα της φυλακής –φύλακες, αρχιφύλακες– δε φαίνεται κανείς.

Μόλις που καταφέραμε να πηδήσουμε έξω από τη βάρκα, που τραπαλιζόταν στο νερό, και με τα πράγματά μας στα χέρια, δόθηκε το σύνθημα της επίθεσης. Οι «φαντάρου» με εξαγριωμένες φάτσες, ουρλιάζοντας, ρίχτηκαν καταπάνω μας χτυπώντας με τα ρόπαλα στα τυφλά.

Ο Μίνως ο Σταυρίδης, που πήδησε πρώτος από τη βάρκα, δέχεται ομαδικά τις φιλοφρονήσεις των ληστών.

– Τι θέλεις, βούλγαρε, στο Μακρονήσι;

– Προδότες, γιατί σας φέρανε εδώ;

– Εδώ θα πεθάνετε, καθάρματα..., φωνάζουν και χτυπάνε όπου βρουνε λυσσασμένα.

Ότι που προλαβαίνουμε να πούμε:

– ...Δεν ήρθαμε από μόνοι μας, ρε παιδιά, δεμένους μας φέρανε!... και προσπαθούμε να τρέξουμε για να προφυλαχτούμε από τα χτυπήματα.

Το να τρέξεις όμως στους βράχους είναι ένας λόγος. Από αυτή την άποψη, η παγίδα είναι στημένη καλά. Είναι πολύ δύσκολο να ξεφύγεις από κλοιό βράχων και μαγκουροφόρων, κι έτσι τα ρόπαλα βρίσκουν σχεδόν αλάθευτα το στόχο τους: κεφάλια, πλάτες, χέρια, πόδια...

Να, όμως, που πάντα υπάρχει και ο από μηχανής θεός, αυτός ο απρόσμενος σύμμαχος, η δεύτερη βάρκα που κοντοξυγώνει.

Το επόμενο τσούρμο των «τυχερών» πλησιάζει, κι έτσι οι κανίβαλοι μας παρατάνε, προκειμένου να «περιποιηθούν» τους καινούριους.

Σκαρφαλώνουμε προς την κορυφή των βράχων με κομμένη την ανάσα και στεκόμαστε σ' ένα μικρό πλάτωμα που υπήρχε εκεί γύρω. Από κει, ωστόσο, μπορούμε να παρακολουθούμε με σφιγμένη καρδιά όσα διαδραματίζονται λίγα μέτρα πιο κάτω από μας, εκεί που σταματάνε οι βάρκες.

Σκηνές απερίγραπτης αγριότητας επαναλαμβάνονται κάθε φορά που μια βάρκα πλησιάζει στη στεριά.

Έφτασε και η τελευταία. Οι αφαμίτες –γιατί περί αυτών πρόκειται– σε έξαλλη κατάσταση, χτυπάνε, αφρίζουν, βρίζουν, απειλούν. Θέλουν από την πρώτη στιγμή να συντρίψουν το ηθικό φρόνημα των αγωνιστών. Οι κρατούμε-

νοι, γνώστες πια της υποδοχής που τους επιφυλάσσεται, φροντίζουν όσο μπορούν να προστατευτούν με το τρέξιμο στην ανηφοριά. Όποιοι δεν μπορούν να τρέξουν τρώνε το ξύλο της χρονιάς τους με καρτεριά.

Η αποβίβαση κράτησε πάνω από μια ώρα. Ο ήλιος είχε αρχίσει να γέρνει. Η γνωριμία με το Μακρονήσι γίνεται πια άμεσα και από πρώτο χέρι...

Σαν έφτασαν και οι τελευταίοι στο πλάτωμα, καθίσαμε καταγής περιμένοντας τη συνέχεια.

Το ξύλο για λίγο δίνεται επιλεκτικά. Διαλέγουν κάποιον και τον χτυπούν στα τυφλά. Οι υπόλοιποι παρακολουθούν. Ανάμεσα στους τυχερούς ο Δικαίος Κουράκος, ο Μίνως Σταυρίδης, ο Βελούδιος και άλλοι.

Ο Δικαίος, που έτυχε να είναι ο πρώτος σ' αυτή τη φάση, καθώς τον χτυπούσαν, τους πέταξε κατάμουτρα την πρόκληση:

— Τι θέλετε, ρε, από μένα; Είμαι κομμουνιστής!

Οι βασανιστές σάσισαν προς στιγμήν από το θάρρος του, μα δεν παραιτήθηκαν.

Ο Μίνως πέρασε τα χειρότερα. Να πώς αφηγείται ο ίδιος εκείνη τη φοικιαστική σκηνή:

«...Κάποια στιγμή ένας με στρατιωτικά που στεκόταν παράμερα—αργότερα έμαθα πως ήταν ο βασανιστής Μάγκος, η παλλακίδα του παιδεραστή Σούλη, διοικητή της Σ.Φ.Α.—με φωνάζει: «Εσύ» και με δείχνει με το δάχτυλο. Κάνω πως δεν καταλαβαίνω και κοιτάζω αλλού. Αυτός όμως με ξαναφωνάζει: «Εσύ με το καφέ παλτό».

»Για μια στιγμή σκέφτηκα ότι ίσως με γνωρίζει και μπορεί να μου βγει σε καλό αυτή η γνωριμία.

»Σηκώθηκα, προχώρησα και στάθηκα μπροστά του.

«Πώς λέγεσαι», μου λέει ευγενικά.

«Σταυρίδης», απάντησα.

«Ήσουν στην Κρήτη; Στο Ηράκλειο;»

»Απόρησα. Μα και πάλι σκέφτηκα ότι με γνωρίζει και απάντησα:

«Ναι!»

«Τι έκανες στο Ηράκλειο;» συνεχίζει.

«Είχε πεθάνει ο γαμπρός μου και πήγα να τακτοποιήσω τα περιουσιακά του θέματα», απαντώ.

«Και τι δουλειά έκανε ο γαμπρός σου;»

«Βιομήχανος.»

»Δεν είχα προλάβει να τελειώσω την απάντησή μου και φωνάζει δυνατά:

«Κομμουνιστής βιομήχανος!»

»Την ίδια στιγμή ο Κοθράς μου καταφέρνει μια στο κεφάλι με το στείλιारी, που έχασα τις αισθήσεις μου και σωριάστηκα στο έδαφος...

»Δεν ξέρω πόσα δευτερόλεπτα πέρασαν για να συνέλθω, και τον πρώτο που είδα ήταν ο σύντροφός μου ο νεολαίος Θύμιος Μαύρης, να με κοιτάζει πονεμένα και φοβισμένα. Του έκλεισα το μάτι για να του δώσω κουράγιο. Μα την ίδια στιγμή, καθώς ήμουν ξαπλωμένος, ένας φαντάρος φωνάζοντας «πούστη βιομήχανε», παίρνει φόρα και με δύναμη πέφτει με τις αρβύλες του στα πλευρά μου. Και ξανά, και ξανά... Μου κόπηκε η ανάσα. Ένας τρομερός πόνος με συγκλόνησε. Νόμιζα πως βυθίζομαι στο χάος, πως με καταπίνει η γη...»

Το «κομμουνιστής βιομήχανος» φούντωσε τη λύσσα των βασανιστών. Οι βάρβαροι άλλο που δεν ήθελαν παρά να σακατέψουν έναν «βιομήχανο» προκειμένου να κατατρομοκρατήσουν τους προλετάριους!

Μια τέτοια υποδοχή, είναι αλήθεια, με κανέναν τρόπο δεν τη βάζαμε στο νου μας. Ξαφνιαστήκαμε, βρεθήκαμε σε αμηχανία μπροστά στο άγριο σκηνικό της φρίκης και του

τρόμου. Και το χειρότερο, από πουθενά δεν έβγαινε ποια μπορεί να είναι η συνέχεια...

Στ' αυτιά μας φτάνει συνεχώς η απειλή:

«Εδώ, βούλγαροι, θα πεθάνετε...»

Ενώ μέσα μας στέκει ακλόνητη η απόφαση:

«Δεν πάμε στο δεξιό κλωβό...»

Το ξεσκαρτάρισμα!

Ο ΤΑΝ ΞΑΦΝΙΚΑ ΒΡΕΘΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΟΛΑΣΗ, ΔΕ ΣΕ ΝΟΙΑΖΕΙ, ΜΑ ούτε και που προλαβαίνεις να σκεφτείς πόσους κύκλους έχει ή σε ποιον απ' όλους βρίσκεσαι!

Σου φτάνει μόνο να παρακολουθείς με τα μάτια ορθάνοιχτα όσα διαδραματίζονται μπροστά σου και ταυτόχρονα να επιστρατεύεις όσες δυνάμεις, σωματικές και ηθικές, διαθέτεις για να αμυνθείς. Για να μη σε καταπιεί το κύμα!

Για όλα τα άλλα αδιαφορείς. Όπως ας πούμε, για τη γεωγραφία των ταγμάτων και των κλωβών, για τους βαθμούς της αναμόρφωσης ή για το αν οι βασανιστές ήταν αλφαμίτες ή φαντάροι.

Βέβαιο είναι πως, στο τέλος της διαδρομής, τα πάντα θα 'χουνε καταγραφεί στη μνήμη και αποτυπωθεί στο κορμί, με τη δύναμη του πυρογράφου.

Μα για την ώρα προέχει το ξεμπέρδεμα με αυτή την αναπάντεχη... υποδοχή! Χρειαζόμαστε μια ανάσα για να ανασυγκροτηθούμε από το ξάφνιασμα...

Κάπως έτσι είχαν τα πράγματα μια ώρα μετά από την αναχώρηση της ΕΦΗΣ.

Καθισμένοι καταγής, νηστικοί και διψασμένοι, παρακολουθούμε ανήσυχα το αδιάκοπο πηγαινέλα των αλφαμιτών, ενώ προσπαθούμε να μαντέψουμε τι στο διάβολο μπορεί να μηχανεύονται ακόμα για... χάρη μας!

Κάποια στιγμή το πέρα δώθε σταμάτησε και πλησιάζουν:

— Σηκωθείτε όρθιοι, ρε βούλγαροι, μας διατάζουν.

— Σταθείτε στη σειρά, ο ένας πλάι στον άλλον.

Σηκωνόμαστε όρθιοι και στριμωγμένοι φτιάχνουμε μια σειρά με μέτωπο προς τους αλφαμίτες. Τότε, ένας απ' αυτούς—φάτσες βλέπουμε, ονόματα ακόμη δεν ξέρουμε— που πρέπει να ήταν ο επικεφαλής τους, μας λέει σε τόνο ζόρικο:

— Ακούστε δω, μαζί σας δε θα παίζουμε. Λοιπόν, ποιοι είναι με τους βούλγαρους και ποιοι με τους Έλληνες;

Κανένας μας δε βγάζει άχνα.

— Είπαμε, ξαναλέει, ποιοι από σας είναι βούλγαροι και ποιοι Έλληνες; Οι βούλγαροι να κάνουν ένα βήμα μπροστά!

Κανένας δεν κουνιέται από τη θέση του. Βούλγαροι... δεν υπάρχουν! Ένα αίσθημα ικανοποίησης ζεσταίνει τις καρδιές μας.

Αυτή η στάση μας τους εξαγριώνει. Βρίζουν και απειλούν, μα δεν παραιτούνται.

— Εμείς, ξαναρχίζει ο αρχηγός, σας λέμε να βοηθήσετε με το καλό. Μη μας αναγκάσετε να αγριέψουμε. Λοιπόν, οι βούλγαροι ένα βήμα μπροστά!...

Το αποτέλεσμα είναι πάντοτε το ίδιο. Σπήλη άλατος, και οι εκατόν είκοσι πέντε μένουμε στις θέσεις μας. Βούλγαροι γιοκ!

Είδαν κι απόειδαν, και αποφάσισαν να αλλάξουν τακτική, να πάνε παρακάτω.

Ο επικεφαλής, ένας κοντόσωμος, μαυριδερός, με βλάχικη προφορά και κουτσαβάκικο ύφος, μ' ένα ρόπαλο στο ένα χέρι κι ένα περιστροφο στο άλλο, συνεχίζει μαζί μας το «διάλογο», ανάμεσα σε χυδαίες βρισιές και ξύλο χωρίς πρόγραμμα.

— Ποιοι από σας, ρε, είναι εθνικόφρονες; Όσοι είναι να κάνουν ένα βήμα μπροστά.

Πέντ' έξι από το σύνολο ξεχωρίζουν και δειλά δειλά κάνουν ένα βήμα προς τα μπρος. Τώρα πόσο εθνικόφρονες νιώθουν, μόνο η ψυχή τους το ξέρει.

Αυτούς αμέσως τους παίρνουν παράμερα και ύστερα από κάμποση ώρα τους οδηγούν προς τις σκηνές. Ποιες σκηνές, άγνωστο.

Οι υπόλοιποι, πάντα όρθιοι, περιμένουμε. Το μόνο που καταλαβαίνουμε είναι ότι δεν πρόκειται εύκολα να ξεμπερδέψουμε. Όμως η φαντασία μας αδυνατεί να συλλάβει την επόμενη φάση. Να όμως που μια καινούρια δοκιμασία μπαίνει στα σκαριά. Θέλουν, φαίνεται, να γραδάρουν την ιδεολογική ταυτότητα του καθενός μας.

— Τι είσαι, ρε; ρωτάνε στην τύχη κάποιον από τους πρώτους.

— Αριστερός, απαντάει εκείνος.

— Στάσου εκεί, του λένε και του δείχνουν ένα σημείο λίγο πιο πέρα.

Ρωτάνε τον δεύτερο.

— Αριστερός! απαντάει κι αυτός.

Το ίδιο ο τρίτος, ο τέταρτος, ο πέμπτος... ο δέκατος...

Η απάντηση αριστερός αποδεικνύεται κολλητική σαν τη γρίπη. Αυτό δεν τους αρέσει. Όπως πάει το πράγμα, όλοι θα βγουν αριστεροί. Ήδη ο αριθμός ξεπέρασε τους είκοσι. Νέο αδιέξοδο. Σταματάνε να ρωτάνε.

Ο διαχωρισμός όμως πρέπει να συνεχιστεί. Γι' αυτό και αναζητάνε νέα κριτήρια. Έτσι καταφεύγουν στη γεωγρα-

φία. Ψάχνουν να βρουν ποιοι είναι οι Αθηναίοι και ποιοι οι επαρχιώτες.

Ένας ένας, λοιπόν, ρωτιέται από πού κατάγεται και παίρνει τη θέση του στην αντίστοιχη σειρά που του υποδεικνύουν. Χώρια οι Αθηναίοι, από τους επαρχιώτες.

Καθώς όμως και τούτη η διαδικασία προχωράει χωρίς εμπόδια, ένα καινούριο περιστατικό ήρθε να περιπλέξει την κατάσταση.

Μόλις φτάνουν στον Δικαίο, τον ρωτάνε:

- Από πού είσαι;
- Από τη Μάνη, απαντάει εκείνος.
- Και τι είσαι, ρε;
- Κομμουνιστής.

Αυτή η θαρραλέα απάντηση στάθηκε αφορμή να στραπαραρισθεί άλλη μια φορά το σχέδιο των αλφαμιτών.

Τώρα πια δεν ενδιαφέρει ποιοι είναι οι Αθηναίοι και ποιοι οι επαρχιώτες, αλλά ποιοι είναι οι κομμουνιστές!

Όσοι ακολούθησαν μετά τον Δικαίο, σχεδόν όλοι, κάπου σαράντα πέντε, δήλωσαν κομμουνιστές. Το κομμουνιστής, βέβαια, το δηλώσαμε από πεποίθηση. Όμως καταβάθος πιστεύαμε πως έτσι κόβουμε επίσης τη φόρα στους βασιανιστές και αποφεύγουμε τις παραπάνω ταλαιπωρίες.

Έτσι, γρήγορα φτάσαμε στο τέλος. Δηλαδή, νομίσαμε ότι φτάσαμε κι ότι τελείωσαν τα βάσανά μας.

Ήδη τις πρώτες ομάδες είχαν αρχίσει να τις πηγαίνουν στους κλωβούς, χωρίς όμως και να μπορούμε να μάθουμε σε ποιον ακριβώς. Στον αριστερό ή στο δεξιό! Όπου και να 'ναι, δεν μπορεί, θα μας πάρουν κι εμάς για τις σκηνές!

Στο μεταξύ ο ήλιος πάει να βασιλέψει. Κάνει ψύχρα. Η νηστεία και η ταλαιπωρία μάς έχουν τσαλακώσει.

Οι αναμορφωτές μας όμως δε βιάζονται...

Όσπου να εκδηλωθούν οι νέες βουλές των κανίβαλων, μεσολάβησε κάποιο μικρό διάλειμμα. Εδώ που τα λέμε, το

χρειαζόμαστε πολύ αυτό το διάλειμμα. Είχαμε ανάγκη να πάρουμε μιαν ανάσα, να συνέλθουμε από τις διαδοχικές εκπλήξεις. Σ' αυτό, λοιπόν, το διάστημα, όπως καθόμαστε καταγής, να σου και μας πλησιάζει ένας φαντάρος που ερχόταν από τη μεριά των μαγειρειών.

Έχει τις χούφτες του γεμάτες φούμο από τα καζάνια. Μας περιεργάζεται επίμονα, σαν να θέλει κάποιους να ξεχωρίσει. Και στο τέλος διαλέγει τον Μίμη Δεσποτίδη κι εμένα. Ποιος ξέρει γιατί! Ίσως γιατί είμαστε από τους νεότερους...

Αφού σιγουρεύτηκε για την εκλογή του, κοντοζυγώνει τον Μίμη και, χωρίς να μιλάει, του χουφτιάει με τα δύο χέρια το πρόσωπο. Τον πασαλείβει καλά καλά, έτσι που μόνο τα μάτια μένουν ανέπαφα από το φούμο.

Αφού ξεμπέρδεψε με τον Μίμη, επαναλαμβάνει το ίδιο μακιγιάζ και σε μένα...

Φανταστείτε τώρα τη συνέχεια:

Οι αλφαμίτες να χασκογελάνε με τις κατάμαυρες και αστείες φάτσες μας, και να μας λούζουν με ειρωνείες του τύπου:

«Πώς γίνατε έτσι, ρε βλάκες; Από την Αραπιά σας φέρανε;»

Οι δικοί μας να κλαίνε με τα μάτια και να λιγώνονται στα γέλια από μέσα τους, κρυφά.

Κι εμείς, βράζοντας από βουβή αγανάκτηση, να βλέπουμε αμήχανα το... μαύρο χάλι μας, και να μην ξέρουμε τι να κάνουμε. Πώς να βγάλουμε τη μουντζούρα; Να σκουπιστούμε, με τι; Να πλυθούμε, πού;

Ψάχνουμε, μα λύση δε βλέπουμε.

Εκείνη την ώρα, ένας αλφαμίτης, λες και ήτανε βαλτός, μας λέει:

- Πάτε, ρε, στη θάλασσα να πλυθείτε.

Και πράγματι, χωρίς να το καλοσκεφτούμε, αφού είχα-

με την άδεια, τραβάμε για τη θάλασσα. Η πρόταση του αλφαιμίτη μας φάνηκε σωτήρια. Να όμως που πήγαμε για μαλί και βγήκαμε κουρεμένοι!...

Το φούμο, αντί να φύγει με το θαλασσινό νερό, απλώθηκε παντού, κι όπου δεν είχε πάει ακόμη: στο πρόσωπο, στο στήθος, στα χέρια, στα ρούχα... Το θέαμα ήταν πραγματικά για γέλια και για κλάματα!... Και θα συνεχιζόταν έως ότου θα βρίσκαμε γλυκό νερό και σαπούνι για να πλυθούμε!

Εκεί, λοιπόν, που φανταστήκαμε προς στιγμήν ότι τελειώσαμε με το κοσκίνισμα, ένας νέος κύκλος διαχωρισμού αρχίζει. Τούτη τη φορά το «ξεσκαρτάρισμα» αναβαθμισμένο περιορίζεται μόνο ανάμεσα στους κομμουνιστές.

Όλους τους άλλους κρατούμενους, αριστερούς, επαρχιώτες, τους έχουν ήδη πάρει για τις σκηνές.

Έναν έναν, λοιπόν, μας ρωτάνε τι γράμματα ξέρουμε.

Όσοι έχουν τελειώσει το γυμνάσιο ή είναι φοιτητές, επιστήμονες, διανοούμενοι, χαρακτηρίζονται μορφωμένοι κομμουνιστές και μπαίνουν χώρια. Οι υπόλοιποι, που είναι του δημοτικού, χαρακτηρίζονται αγράμματοι και τους ξεχωρίζουν από τους πρώτους.

Γύρω στους είκοσι πέντε βγαίνουν οι μορφωμένοι και καμιά εικοσαριά οι αγράμματοι.

Νέες ελπίδες ξυπνάνε μέσα μας. Καθώς πέφτει το σούρουπο, παίρνουν και τις τελευταίες ομάδες από τους αγράμματους κομμουνιστές για τους κλωβούς. Από κοντά παίρνουν επίσης και τη μία δωδεκάδα από τους μορφωμένους.

Σ' αυτή την ομάδα, φίλος και συγκατηγορούμένος μου, ήταν ο Μίμης Δεσποτίδης.

Μέλος του συμβουλίου της ΕΠΟΝ Αθήνας ο Μίμης καθοδηγούσε εκείνο τον καιρό τον πρώτο τομέα της ΕΠΟΝ: Πετράλωνα, Κουνάκι, Πλάκα, Ψυρρή. Στις αρχές του χρόνου η οργάνωση είχε χτυπηθεί άγρια από την ασφάλεια.

Με τη συνεργασία του καταδότη -και αργότερα βασαι-

νιστή στο Μακρονήσι- Γιάννη Κατσιμίχα, η ασφάλεια είχε κάνει δεκάδες συλλήψεις μελών και στελεχών της οργάνωσης.

Ο Δεσποτίδης είχε μπει κι αυτός στο στόχαστρο της αστυνομίας που τον καταζητούσε συστηματικά. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο είχε ζητήσει από την οργάνωση της Αθήνας να φύγει στο αντάρτικο.

Την ίδια όμως εποχή συνέπεσε να σχεδιάζεται η αναχώρηση για το βουνό κάποιων άλλων στελεχών, και κρίθηκε σκόπιμο προσωρινά να παραμείνει ο Μίμης στην Αθήνα.

Ήμαστε μαζί ένα βράδυ στις 6 του Μάρτη του '48 στα Εξάρχεια, όταν μας έπιασαν. Και τώρα μαζί με άλλους είκοσι τέσσερις ΕΠΟΝίτες οδηγούμαστε στο έκτακτο στρατοδικείο με την κατηγορία των «στρατολόγων Πελοποννήσου», και ειδικά για παράβαση του Γ' Ψηφίσματος και του Ν. 509/1947.

Για την ιστορία, παραθέτω τον κατάλογο των κατηγορουμένων όπως αναφέρεται στα πρακτικά του στρατοδικείου.

Κατσιμίχας Ιωάννης	Μαλιάγκας Γεώργιος
Πασσαρέας Μιχάλης	Ρεμπού Παναγιώτης
Ζαφείρης Ζαφείριος	Πολυγένους Γεωργία
Κωσταβάρας Αθανάσιος	Κάρλου Αντιγόνη
Βιντζηλαίος Νικόλαος	Καμουτσής Δημήτριος
Κάρλος Κωνσταντίνος	Ρέππα Μαρία
Κατσιμίχας Ευάγγελος	Βασιλείου Καλλιόπη
Ρηγάτος Ευθύμιος	Πέγιος Βύρων
Δεληβοριάς Νικόλαος	Μαυραντζά Νίνα
Δαλαβάγκας Αλέκος	Μαύρης Ευθύμιος
Βασιλείου Βιργινία	Στάβερης Ηλίας
Αιγινήτης Λεωνίδα	Δεσποτίδης Δημήτριος
Τσούτης Παναγιώτης	Λαζάρου Φωτεινή

Θα κλείσουμε αυτή την παρένθεση με τη υπόμνηση πως οι αξέχαστοι συναγωνιστές και φίλοι, Γ. Πολυγένους, Μ. Ρέππα, Δ. Καμουτσής και Π. Τσούτης, υπέγραψαν με το αίμα της καρδιάς τους την αφοσίωσή τους στα ιδανικά της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ειρήνης και του σοσιαλισμού, στις 9 του Μάρτη του 1948 στο Γουδί. Οι άλλοι τέσσερις θανατοποινίτες, Μ. Δεσποτίδης, Μ. Πασσαρέας, Κ. Κάρλος και Β. Κατσιμίχας, περίμεναν τη σειρά τους για το απόσπασμα, που ευτυχώς δεν ήρθε ποτέ...

Στη θυσία των τεσσάρων ΕΠΟΝιτών, καθοριστικός υπήρξε ο ρόλος του προδότη και συνεργάτη της ασφάλειας, Γιάννη Κατσιμίχα, που παρέδωσε στα χέρια της ασφάλειας ολόκληρη την οργάνωση Πετραλώνων-Κουκακίου. Μετά τη δίκη μας, ο Γ. Κατσιμίχας, μεταφέρεται στη Μακρονήσο, κι εκεί συνεχίζει την εγκληματική του δράση, ως βασανιστής της Μακρονήσου, σε γυναίκες και άντρες.

Η δοκιμασία συνεχίζεται

ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ «ΥΠΟΔΟΧΗΣ» ΕΧΟΥΜΕ ΜΕΙΝΕΙ ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ δεκατρείς. Τι στο διάβολο θα μας κάνουν; σκεφτόμαστε. Δεν μπορεί, σε κάποια σκηνή θα μας πάνε να ξενυχτήσουμε!...

Όπως αποδείχτηκε όμως στη συνέχεια, η υποδοχή στους βράχους, το σκηνικό του διαχωρισμού και του διασκορπισμού της αποστολής, δεν ήταν παρά η εισαγωγή στην αναμόρφωση. Το πρελούτιο ενός σχεδίου, που ακόμη δεν μπορούσαμε να υποψιαστούμε.

Το Έλληνες από δω και βούλγαροι από κει, εθνικόφρονες από τη μια και αριστεροί από την άλλη, πρωτευουσιάνοι και επαρχιώτες, κομμουνιστές λογίων λογίων, όλα αυτά μαζί μάς παρέσυραν στην αυταπάτη πως όλη εκείνη η παράσταση σχετιζόταν μόνο με τις ανάγκες της χωροταξικής μας τακτοποίησης. Δηλαδή, αριστερός ή δεξιός κλωβός.

Και χρειάστηκε να φτάσουμε στα μεσάνυχτα, να περά-